

VSB PIRAATJES
BIJLAGE 1

VSB PIRAATJES

BIJLAGE 1: DE TWAALF FUNDAMENTELE BEWEGINGSVAARDIGHEDEN (FBV)

Men heeft gekozen om de VSB piraatjes oefeningen zo veel mogelijk niet materiaal en-omgevingsafhankelijk te houden. Dit heeft als gevolg dat de meeste oefeningen gebaseerd zijn op het gebruik van klein materiaal: sabeltjes, hoepels, kegels, pionnen, pittenzakjes, enz. Indien men over groter materiaal beschikt (plinten, balken, knopentouwen, banken, driewielers, skateboards, ladders, trampoline, skates, enz.), kan men nog meer uitgebreide oefeningen voorstellen aan kleuters en kinderen. Dit is de reden waarom men in de twee volgende bijlagen veel meer informatie aangeboden krijgt inzake de verschillende ontwikkelingslijnen en didactische tips.

Er is informatie die uiteraard niet relevant is ten opzichte van de eenvoudige VSB piraatjes oefeningen die in de verschillende hoofdstukken werden uitgeschreven, maar die wel van belang is bij oefeningen die men voor kleuters en kinderen zou opstellen waar gebruik is van grotere sportuitrustingen.

Stel ook je eigen oefeningen op, met klein of met groot sportmateriaal, maar let steeds op:

- de veiligheid
- de ontwikkelingslijn

In deze eerste bijlage vind je voor elk fundamenteel bewegingsvaardigheid de definities, de ontwikkelingslijnen en didactische tips terug.

1

Uitleg fundamentele bewegingsvaardigheden: WANDELEN EN LOPEN (WL)

Wandelen is een vaardigheid die gekenmerkt wordt door een periode van dubbele steun waarbij beide voeten contact maken met de grond.

Lopen is een vaardigheid die gekenmerkt wordt door een zweeffase waarbij beide voeten gelijktijdig een moment van de grond zijn.

Ontwikkelingslijn Wandelen en Lopen 3&4 Jaar

Wandelen	De kleuter heeft niet altijd een duidelijke voetafrol (voet plat op de grond plaatsen). De kleuter heeft een brede steunbasis: de voeten staan ver uit elkaar. De kleuter kan op de tenen en hielen wandelen. De kleuter wandelt met een gekruiste arm-beencoördinatie. De kleuter begint de paslengte te vergroten (4 Jaar).
Lopen	De kleuter loopt goed rechtdoor. De kleuter heeft soms een moeilijk observeerbare zweeffase (3 Jaar). De kleuter heeft een korte en beperkte beenzwaai. De kleuter loopt met een gekruiste arm-beencoördinatie. De kleuter loopt rond obstakels en kan scherpe bochten nemen. De kleuter loopt efficiënt (4 Jaar).
Evenwicht	De kleuter kan 3 tot 5 seconden op de voorkeurvoet staan. De kleuter heeft een evenwicht op een breed steunvlak. De kleuter kan een tiental passen voorwaarts op een balk of plank stappen.

5&6 Jaar

Wandelen	<p>De kleuter wandelt vlot en heeft een duidelijke en goede voetafrol (voeten niet meer plat op de grond). De kleuter heeft een smalle steunbasis. De kleuter stapt vlot van de ene steunbalk op de andere (5 Jaar). De kleuter wandelt vlot achterwaarts met voetafrol (6 Jaar). De kleuter kan in een rechte lijn wandelen en bij elke stap in de handen klappen.</p>
Lopen	<p>De kleuter loopt mooi rechtop en heeft een goede lichaamsbeheersing. De kleuter drijft de loopsnelheid op. De kleuter loopt vlot rond obstakels. De kleuter start, stopt en draait tijdens het lopen en kan versnellen en vertragen.</p>
Evenwicht	<p>De kleuter kan 3 tot 5 seconden op de niet-voorkeursvoet en 10 seconden op de voorkeursvoet staan. De kleuter kan 10 tot 15 seconden op de tenen staan. De kleuter kan stappen op een smal en licht labiel steunvlak. De kleuter heeft een goed evenwicht en kan voorwaarts over een smalle balk of lijn stappen. De kleuter maakt zijwaartse compensatiebewegingen om het evenwicht te behouden.</p>

7&8 Jaar

Wandelen	<p>Het kind wandelt vlot achterwaarts zonder achterom te kijken. Het kind kan wandelen en ondertussen langere perioden rondom zich kijken. Het kind vertoont een matuur wandelpatroon: - goede arm-beencoördinatie - goede voetafrol.</p>
Lopen	<p>Het kind sprint op de bal van de voet. Het kind vertoont een matuur looppatroon: - goede arm-beencoördinatie, - duidelijke voetafrol (landen op de hiel of voorvoet en afstoten vanuit de tenen), - duidelijke en lange zweeffase, - zwaaibeen is meer dan 90 graden gebogen ter hoogte van de knie, - grote paslengte, - volledige strekking van het steunbeen bij afstoot.</p>
Evenwicht	<p>Het kind kan langer dan 15 seconden blijven staan op de voorkeurs- en niet-voorkeursvoet. Het kind heeft een goed evenwicht op labiele ondergrond en verschillende steunvlakken. Het kind combineert evenwicht met andere handelingen.</p>

Didactische tips bij Wandelen en Lopen

- Bij reactiesnelheid wordt gebruikt gemaakt van korte, explosieve loopafstanden. Geef dus niet te veel herhalingen na elkaar en las korte rustpauzes in.
- Let op de gekruiste arm-beencoördinatie bij de kleuters en geef feedback.
- Laat de kleuters nooit met kousen aan balanceren.
- Verleen hulp door beschermd mee te lopen (liever niet door vast te houden) en laat kleuters eventueel elkaar helpen.
- Laat de kleuters zoveel mogelijk activiteiten uitvoeren op blote voeten (stimuleert de stabiliteit, het evenwicht, ...). Activiteiten buiten en sprongen worden bij voorkeur met aangepast schoeisel uitgevoerd.

2

Uitleg fundamentele bewegingsvaardigheden: KLIMMEN (K)

Sluipen is een vaardigheid waarbij men zich in buiklig horizontaal voortbeweegt en waarbij het volledige lichaam steeds contact houdt met de grond.

Kruipen is een vaardigheid waarbij men zich op handen, voeten en knieën horizontaal voortbeweegt.

Klauteren is een vaardigheid waarbij men zich op handen, voeten en knieën schuin opwaarts voortbeweegt.

Klimmen is een vaardigheid waarbij men zich met handen en voeten verticaal voortbeweegt.

Ontwikkelingslijn Wandelen en Lopen

3-4 jaar	<p>De kleuter kan goed sluipen en kruipen.</p> <p>De kleuter kan het eigen lichaamsgewicht nog niet dragen.</p> <p>De kleuter stapt/klautert op een trap waarbij 2 voeten elke trede gebruiken (3 Jaar).</p> <p>De kleuter stapt alternerend met linker- en rechtervoet op een trap (4 Jaar).</p> <p>De kleuter klautert en klimt met bijtrekpas (3 Jaar) of wisselpas (4 Jaar) en daalt met bijtrekpas.</p> <p>De kleuter verplaatst bij klauteren en klimmen eerst beide handen en dan beide voeten (3 Jaar).</p> <p>De kleuter verplaatst bij het klauteren en klimmen homolog de linkerhand en -voet afwisselend met de rechterhand en -voet (4 Jaar).</p> <p>De kleuter kan gemakkelijke hindernissen overwinnen en heeft nood aan speelse uitdagingen.</p> <p>De kleuter kruipt/klautert vlot over breed en stabiel materiaal.</p> <p>De kleuter kan nauwelijks tot niet klimmen in een knopentouw.</p>
5-6 jaar	<p>De kleuter kan het eigen lichaamsgewicht een korte tijd dragen.</p> <p>De kleuter kan één trede op een trap overslaan.</p> <p>De kleuter klautert, klimt en daalt met wisselpas.</p> <p>De kleuter verplaatst bij het klauteren en klimmen de linkerhand en rechtervoet afwisselend met de rechterhand en linkervoet (gekruste coördinatie).</p> <p>De kleuter kruipt/klautert vlot over smal en stabiel materiaal.</p> <p>De kleuter kan tot 2,5 m hoog klimmen aan het sportraam.</p> <p>De kleuter kan voorwerpen meenemen tijdens het sluipen, kruipen en traplopen.</p> <p>De kleuter kan omhoog en zijwaarts klimmen in een knopentouw.</p>
7-8 jaar	<p>Het kind kan het eigen lichaamsgewicht een korte tot langere tijd dragen.</p> <p>Het kind kan 2 treden op een trap overslaan.</p> <p>Het kind kan moeilijke hindernissen overwinnen.</p> <p>Het kind kan ruglings klauteren.</p> <p>Het kind kruipt/klautert/klimt vlot over smal en labiel materiaal.</p> <p>Het kind kan schuin, op- en afwaarts klimmen in een knopentouw.</p> <p>Het kind kan gedurende een korte tijd met een voetklem klimmen.</p>

Didactische tips bij Klimmen

- Daag de kinderen uit door hen met eenvoudige hindernissen te confronteren en laat hen zelf naar een oplossing zoeken. Ondersteunen waar nodig maar laat hen vooral zichzelf ontdekken.
- Maak kinderen op een veilige en speelse manier vertrouwd met hoogteverschillen.
- Bouw geleidelijk op: van de vlak naar steil, van veel naar weinig steunoppervlak, van harde naar een zachte ondergrond, van makkelijke naar moeilijke nevenopdrachten, van laag naar hoog, van makkelijker naar moeilijker te overwinnen hindernissen.
- Zorg dat de touwen goed vastgeknoopt zijn.

Klauteren en klimmen zijn bewegingsvaardigheden die je met groot materiaal kan beoefenen. Daarom komen klauteren en klimmen minder of niet aanbod in de uitgeschreven hoofdstukken van de VSB Piraatjes.

3

Uitleg fundamentele bewegingsvaardigheid: ZWAAIEN (Z)

Zwaaien is een overkoepelende term voor hangen, slingeren en schommelen.

Hangen is een vaardigheid waarbij men zich met het lichaam of een lichaamsdeel aan een toestel houdt waarbij het toestel het lichaamsgewicht deels of volledig draagt, al dan niet zonder de grond te raken.

Slingeren is een vaardigheid waarbij men met het lichaam of een lichaamsdeel, al dan niet m.b.v. een toestel, een heen- en weergaande beweging maakt en waarbij het toestel deze beweging niet ondersteunt.

Schommelen is een vaardigheid waarbij men m.b.v. een toestel, een heen- en weergaande beweging maakt en waarbij het toestel deze beweging ondersteunt.

3-4 jaar	De kleuter kan het eigen lichaamsgewicht nauwelijks tot niet dragen. De kleuter kind kan niet zelfstandig hangen, slingeren en schommelen. De kleuter heeft weinig tot veel ondersteuning nodig. De kleuter kan met begeleiding omgekeerd hangen. De kleuter kan geen zwaaibeweging onderhouden.
5-6 jaar	De kleuter kan het eigen lichaamsgewicht een korte tijd dragen. De kleuter kan zelfstandig hangen slingeren en schommelen. De kleuter kan zelfstandig omgekeerd hangen. De kleuter kan een zwaaibeweging een korte tijd onderhouden.
7-8 jaar	Het kind kan met eigen lichaamsgewicht een korte tot langere tijd dragen. Het kind kan vlot hangen slingeren en schommelen. Het kind kan een zwaaibeweging een langere tijd onderhouden. Het kind kan omgekeerd hangen met de handen vast aan een stang, stok, bank of ladder.

Didactische tips bij Zwaaien

- Laat kinderen starten vanaf een verhoogd afstootvlak, daarna vanaf de grond.
- Ga van veel, stabiele en grote steunvlakken naar minder, labiele en kleine steunvlakken.
- Leer kinderen ritmisch zwaaien.
- Laat de kinderen meezeggen hoe ze de zwaaibeweging moeten inzetten en onderhouden: bij de heenfase de benen uitstrekken (voeten laten tikken vooraan of naar iets laten trappen) en bij de terugkeerfase de voeten intrekken (voeten naar zitvlak brengen).
- Laat kinderen enkel een voorwerp tikken of meenemen als ze veilig en zelfstandig kunnen zwaaien.
- Zorg voor een afgebakende zone onder het zwaaioppervlak.

Zwaaien is een bewegingsvaardigheid die je met groot materiaal kan beoefenen.
Daarom komt zwaaien minder of niet aanbod in de uitgeschreven hoofdstukken van de VSB Piraatjes.

4

Uitleg fundamentele bewegingsvaardigheid: ROTEREN (R)

Roteren is een vaardigheid waarbij het lichaam of een lichaamsdeel draait (wijzerzin of tegenwijzerzin rond) de lengteas, breedteas of diepteas.

3&4 Jaar

Algemeen	De kleuter rolt liggend om de lengteas, maar strekt zich niet volledig uit. De kleuter ontdekt het voor-achterwaarts schommelen om de breedteas. De kleuter ontdekt zijwaarts wiegen om de lengteas.
Koprol	De kleuter maakt contact met het hoofd op de grond. De kleuter heeft een ongecoördineerde armbeweging die de rol niet ondersteunt en valt soms zijwaarts. De kleuter vormt geen bolletje, maar heeft een zeer losse C-positie. De kleuter kan niet rechtstaan na het rollen en zit in een open L-positie.

5&6 Jaar

Algemeen	De kleuter rolt liggend om de lengteas met de armen uitgestrekt boven het hoofd. De kleuter kan draaien/rollen rond een trapeze of stang in voor- en achterwaartse richting.
Koprol	De kleuter leidt de actie, maar het raakt nog steeds licht de grond tijdens het rollen. De kleuter gebruikt de armen en handen om de rol te ondersteunen, maar levert weinig kracht bij het afzetten. De kleuter rolt aanvankelijk in een bolletje, compacte C-positie, maar eindigt de rol nog steeds in een open L-positie. De kleuter kan één volledige rol doen.

7&8 Jaar

Algemeen	Het kind kan meerdere keren na elkaar liggend en uitgestrekt rollen om de lengteas. Het kind kan goed en beheerst schommelen om de breedteas. Het kind kan rollen rond de verschillende lichaamsassen.
Koprol	Het kind kan rollen zonder dat het hoofd de grond geraakt. Het kind gebruikt de armen en handen om zich af te zetten en krachtig te rollen. Het kind blijft de volledige rol in compacte C-positie. Het kind komt terug op de voeten terecht door het momentum van de rol. Het kind kan meerdere rollen na elkaar uitvoeren.

Didactische tips bij Roteren

- Controleer de rolbeweging: het kind moet beheerst leren werken en de rolbaan correct leren inschatten.
- Laat de oefening niet te vaak na elkaar uitvoeren om duizeligheid te vermijden.
- Laat de kinderen hun handen gebruiken ter ondersteuning of om zich af te duwen.
- Om de draaisnelheid te verlagen (tijdens rollen of draaien), kunnen de armen en benen weg van het lichaam worden gespreid. Laat de kinderen dit zelf ervaren.
- Om de draaisnelheid te verhogen (tijdens rollen of draaien), kunnen de armen en benen zo dicht mogelijk tegen het lichaam worden aangesloten. Laat de kinderen dit zelf ervaren.

- Laat de kinderen rollen met de stroom mee en met duidelijke afspraken over de volgorde.
- De mat moet vrij zijn, anders slaat iemand met de benen in de rug of tegen het hoofd van de voorganger.
- Laat de kinderen bij voorkeur rollen op een zachte ondergrond of goede matten.

5

Uitleg fundamentele bewegingsvaardigheid: GLIJDEN (G)

Glijden is een vaardigheid waarbij het lichaam of een lichaamsdeel, al dan niet in direct contact met de ondergrond, zich met of zonder hulpmiddel verplaatst of wordt verplaatst.

3-4 jaar	<p>De kleuter glijdt eerder stappend, al dan niet met een korte glijfase. De kleuter kan vlot overweg met verschillende modellen van loopfietsen, zowel met een breder als een smalle steunbasis. De kleuter kan een driewieler besturen. De kleuter kan fietsen met steunwielen. De kleuter kan voorzichtig stappen. De kleuter kan schaatsen op twee-ijzer schaatsen.</p>
5-6 jaar	<p>De kleuter leert fietsen zonder steunwielen (5 Jaar). De kleuter kan goed rolschaatsen en steppen. De kleuter leert in-line skaten en schaatsen met één-ijzer schaatsen.</p>
7-8 jaar	<p>Het kind kan goed fietsen, schaatsen, steppen en in-line skaten. Het kind heeft voldoende evenwicht en coördinatie om het skateboarden onder de knie te krijgen.</p>

Didactische tips bij Glijden

- Een glijbaan die te laag is (kleine hellingsgraad), vertraagt het glijden.
- Kinderen kunnen bang zijn om een evenwicht te verliezen en te vallen. Kinderen kunnen bang zijn voor snelheid die ze krijgen en niet onder controle kunnen houden of niet weten hoe te stoppen.
- Verleen hulp door beschermend mee te lopen of door in bepaalde situaties de kinderen vast te houden of een hand te geven. Laat de kinderen waar mogelijk elkaar helpen.
- Besteed bij elke nieuwe situatie voldoende aandacht aan de manier van stoppen.
- Wijs kinderen op het gevaar voor het schuren of geklemd raken van de vingers.
- Denk eraan dat bij het glijden handen, voeten en zitvlak warm worden. Wissel regelmatig van positie en laat een oefening niet lang duren.
- Zorg dat de kinderen bescherming dragen (helm, elleboog-, pols- en kniebescherming) wanneer dit vereist is.
- Laat de kinderen kledij dragen met lange mouwen en pijpen om schaafwonden te vermijden.
- Zorg ervoor dat er geen veters, riempjes, kledingsonderdelen... tussen draaiende onderdelen van fiets, board, karretje... geraken.

Glijden is een bewegingsvaardigheid die je met groot materiaal kan beoefenen. Daarom komt glijden minder of niet aanbod in de uitgeschreven hoofdstukken van de VSB piratjes.

6

Uitleg fundamentele bewegingsvaardigheid: SPRINGEN EN LANDEN (SL)

Springen is een vaardigheid die wordt gekenmerkt door een afstoot, een zweeffase en een landing, al dan niet voorafgegaan door een aanloop. Springen wordt opgedeeld in steunspringen (handen als steun gebruiken), ondersteund springen (met hulp), en vrij springen.

Ontwikkelingslijn Springen en Landen 3&4 Jaar

Algemeen	Het lichaam is niet stabiel tijdens het springen en landen. De kleuter zwaait met de armen voor evenwicht en niet ter ondersteuning van de sprong zelf. Huppelen, hinken en touwtje springen zijn moeilijk. Focus op verkennen en uitproberen.
In de verte	Het lichaam blijft rechtop of leunt slechts in kleine mate naar voor tijdens de sprong. De kleuter springt vanuit stilstand met 2 voeten samen, 30 à 50 cm ver. De kleuter kan een drietal sprongen na elkaar uitvoeren met voeten samen.
In de hoogte	De kleuter kan moeilijk met 2 voeten samen springen. De kleuter haalt weinig hoogte bij het springen, 15 à 25 cm. De kleuter springt over een touw van 5 à 10 cm hoog De kleuter ondersteunt de sprong niet met de armen. De kleuter strekt het lichaam niet volledig. De kleuter kan een tiental passen voorwaarts op een balk of plank stappen.
In de diepte	De kleuter springt van de onderste trede van een trap. De kleuter springt van een stoel met hulp. Eén voet leidt de sprong, geen echte zweeffase.
Hinken	De kleuter hinkt 2 tot 6 keer op de voorkeursvoet.

5&6 Jaar

Algemeen	De kleuter gebruikt de armen steeds meer ter ondersteuning van de sprong. De kleuter voert sprongen uit met een kleine en korte aanloop. De kleuter is in staat de sprongkracht aan te passen aan de activiteit. De kleuter kan basis huppelen met gekruiste armcoördinatie, hinkelen en touwtje springen. De kleuter kan gelijktijdig springen en in de handen klappen.
In de verte	De kleuter begint dieper door de benen te gaan als voorbereiding op de sprong. De kleuter brengt de armen zijwaarts om het evenwicht te behouden. De kleuter buigt door de heupen bij de landing. De kleuter springt en landt met 2 voeten samen. De kleuter kan op een bank stappen, met 1 voet afstoten en 50 tot 75 cm ver springen.
In de hoogte	De kleuter springt met 2 voeten samen en buigt vóór de sprong door de knieën. De kleuter springt ongeveer 30 à 35 cm hoog. De kleuter springt over een touw van 25 cm hoog. De kleuter begint stabiel te landen na een sprong.

In de diepte	De kleuter stoot af op 2 voeten en landt met 1 voet die leidt. De kleuter begint controle te krijgen over de zweeffase. De kleuter kan in evenwicht landen.
Hinken	De kleuter kan +/- 10 keer hinken, zowel op linker- als rechtersvoet. De kleuter kan +/- 3 m voorwaarts vorderen bij het hinken.

7&8 Jaar

Algemeen	Het kind vertoont een matuur springpatroon. De armen ondersteunen de sprong en zorgen voor extra kracht. Het kind strekt de heupen, knieën en enkels bij afstoot. Het kind vertoont een gecontroleerde zweeffase. Het kind landt stabiel met flexie in de heupen. Het kind kan vlot huppelen, hinken en touwtje springen.
In de verte	Het kind gaat diep door de benen voor het springen. Het kind stoot af in een hoek van ongeveer 45 graden. Het kind brengt het evenwicht naar voor bij de landing.
In de hoogte	Het kind heeft een goede armcoördinatie. Het kind kan stabiel landen.
In de diepte	Het kind stoot af met 2 voeten. Het kind landt met 2 voeten gelijktijdig en de tenen maken het eerste contact met de grond. Het kind landt met de 2 voeten op schouderbreedte.
Hinken	Het kind kan hinken vanuit stilstand, in beweging of met het overschrijden van voorwerpen. Het kind kan hinken op de linker- en rechtersvoet.

Didactische tips bij Springen en Landen

- Het dragen van schoeisel wordt sterk aangeraden.
- Laat jonge kinderen veel ervaring opdoen bij het springen over en vanop lage hoogtes.
- Verloopt de landing soepel, dan kunnen de opstellingen geleidelijk aan verhoogd of verlengd worden.
- Te vroeg van grote hoogtes springen is een onverantwoord zware belasting van de gewrichten. De maximale springhoogte is borsthoogte.
- Landen houdt ook in dat kinderen leren vallen. Zorg voor een goede landing op beide voeten.
- Bij het gebruik van een landingsmat als landingsplaats zal het accent meer liggen op het zweefmoment en het neerploffen dan op de gerichte landing.
- Wanneer de kinderen een ruime ervaring in verschillende springsituaties hebben opgedaan, kan het accent verlegd worden naar het springen in een ritme of het uitvoeren van combinatiesprongen.
- Hou bij het springen voldoende rekening met veiligheid. Het één voor één laten springen voorkomt dat de kinderen op elkaar springen.
- Zorg ervoor dat er geen voorwerpen op het terrein rondslingeren waardoor de kinderen hun voeten verzwikken en zich kwetsen.
- Bij gebruik van touwen mogen deze nooit vastgebonden worden tussen 2 punten.

7

Uitleg fundamentele bewegingsvaardigheid: VANGEN EN WERPEN (VW)

Vangen is een vaardigheid waarbij men met de handen of een hulpmiddel een voorwerp opvangt dat beweegt met een bepaalde snelheid en volgens een bepaalde richting.

Werpen is een vaardigheid waarbij men een voorwerp met de handen of een hulpmiddel projecteert en waarbij het contact en de impuls lang zijn.

3&4 Jaar

Vangen	<p>De kleuter kan een schrikreactie (wegdraaien van het hoofd) vertonen. De kleuter reageert vaak te laat om de bal te kunnen vangen (inschatten balbaan). De kleuter kan een grote bal met trage vlucht vangen met 2 handen.</p> <p>De kleuter probeert de bal te vangen door beide armen volledig te strekken en omklemt de bal met de borst.</p> <p>De kleuter vangt een tennisbal na bots met 2 handen.</p>
Werpen	<p>De kleuter werpt waarbij de voeten op één lijn blijven staan. De kleuter roteert niet of zeer weinig met het lichaam.</p> <p>De kleuter duwt eerder het voorwerp vanaf de schouder i.p.v. werpen. De kleuter werpt bovenhands, 1 à 2 m ver en werpt vaak 'in' de grond. De kleuter kan beter onderhands dan bovenhands werpen. De kleuter heeft moeite met het controleren van de werprichting. De kleuter kan pitten zakken in een doos werpen.</p>
Rollen	<p>De kleuter neemt de bal vast met 2 handen.</p> <p>De kleuter buigt weinig of niet door de knieën bij het rollen van de bal. De kleuter brengt de armen opwaarts na het rollen. De kleuter richt de ogen steeds op de bal.</p>

3&4 Jaar

Vangen	<p>De kleuter begint de bal te volgen en verplaatst zich volgens de vlucht van de bal.</p> <p>De kleuter brengt de armen, na het vangen, naar de borst.</p> <p>De kleuter vangt vlot een bal met 2 handen, zowel grote als kleine ballen. De kleuter begint een kleine bal met voorkeurshand te vangen. Jongens vertonen sneller een matuur vangpatroon dan meisjes.</p>
Werpen	<p>De kleuter begint krachtiger en gericht te werpen. De kleuter brengt de elleboog ter hoogte van de schouder en roteert het lichaam om te werpen.</p> <p>De kleuter stapt uit bij het werpen, aanvankelijk met dezelfde voet voor als de werparm, later met de voet tegenovergesteld aan de werparm. De kleuter kan een tennisbal werpen met 1 hand, 4 à 5m ver. De kleuter kan een tennisbal opwerpen en terug opvangen.</p>
Rollen	<p>De kleuter brengt de bal naast het lichaam om te rollen. De kleuter staat met beide voeten samen en laat de bal los op kniehoogte.</p> <p>De kleuter buigt door de knieën en het lichaam ondersteunt de beweging. De kleuter richt de ogen afwisselend op de bal in het doel.</p>

Vangen	Het kind vangt vlot allerlei soorten ballen, met 1 of 2 handen. Het kind ontspant de armen voor het vangen van de bal. Het kind verplaatst het lichaamsgewicht naar achteren bij het vangen. Het kind beweegt de handen naar de bal toe en de spreiding van de vingers past zich aan volgens de grootte van de bal.
Werpen	Het kind vertoont een matuur werppatroon: - arm naar achteren brengen ter hoogte van het hoofd, - lichaamsgewicht verplaatst zich naar voor tijdens de worp, - uitstappen met de voet tegenovergesteld aan de werparm. Het kind slaagt erin gericht over een grote afstand te werpen. Het kind kan gericht werpen met de niet-voorkeurshand.
Rollen	Het kind rolt de bal met 1 hand langszij. Het kind staat in lichte spreidstand. Het kind richt de ogen steeds op doel.

Didactische tips bij Vangen en Werpen

- Een kind kan eerst een bal rollen, dan onderhands werpen en dan bovenhands werpen
- Toon herhaaldelijk de werpbeweging zonder effectief te werpen.
- Werpen naar een stilstaand doel is eenvoudiger dan naar een klein beweegbaar doel.
- Vangen in stilstand is eenvoudiger dan vangen in beweging.
- Gebruik bij de 3-4-jarigen geen al te kleine ballen. Vangen van een grote bal is eenvoudiger dan een kleine.
- Schenk aandacht aan de volgende elementen van werpen: afstand (dicht-ver), snelheid (zacht-hard) en precisie.
- Schenk aandacht aan de volgende elementen van vangen: de snelheid van de bal, de hoogte waarop de bal gevangen wordt en het traject dat de bal aflegt.
- Maak de opstelling zo dat in de richting van de muren wordt gewerkt zodat de ballen terugkeren bij de kinderen die werpen, vangen en rollen.
- Plaats een duidelijke hindernis waar de kinderen achter moeten blijven, bijvoorbeeld een bank of een touw.

8

Uitleg fundamentele bewegingsvaardigheid: SLAAN (S)

Slaan is een vaardigheid waarbij men een voorwerp met de hand, de arm of een slagvoorwerp gericht raakt, al dan niet in beweging brengt en waarbij het contact en de impuls kort zijn.

3-4 jaar	<p>De kleuter slaat in verticaal vlak (3 Jaar). De kleuter slaat in horizontaal vlak (4 Jaar). De kleuter slaat enkel met voorarmstrekking en de voeten blijven staan (3 Jaar). De kleuter plaatst de voet voorwaarts aan dezelfde kant van de slag (4 Jaar). De kleuter staat in de richting van het voorwerp (3 Jaar). De kleuter staat naast het voorwerp (4 jaar). Het lichaam van de kleuter roteert ongecontroleerd mee. De kleuter kan aangegooide of geslagen voorwerpen nog niet terugslaan. De kleuter heeft geen timing om op een voorwerp te slaan. Bovenhands patroon: - schouders blijven loodrecht op de balbaan en wordt niet ingedraaid, - voorwaarts buigen van de romp, geen rotatie, - enkel strekking van de elleboog.</p>
5-6 jaar	<p>De kleuter draait romp en heup bij slagbeweging. De kleuter verplaatst het lichaamsgewicht bij het slaan op een voorwerp. De kleuter plaatst de voet tegenovergesteld aan de slagzijde voorwaarts. De kleuter kan slaan met eenvoudige ritmische slagbewegingen. De kleuter slaat vanuit stilstand een zelf opgeworpen voorwerp weg. De kleuter kan vanuit stilstand slaan op een voorwerp dat van dichtbij geworpen wordt. De kleuter vertoont een matuur bovenhands slagpatroon: - schouders naar de balbaan toe draaien, - kleine pas voorwaarts ter ondersteuning van de slagbeweging en slagkracht. Zijwaarts of onderhands slagpatroon: - indraaien van de romp met als gevolg grotere slagvoorbereiding en slagkracht. - vergroting van de beweging na contact met het voorwerp ('follow through') - buigen van de arm tijdens slagvoorbereiding en strekt zich vlak voor het contact met het voorwerp.</p>
7-8 jaar	<p>Het kind kan slaan terwijl het zichzelf verplaatst. Het kind kan de meeste voorwerpen terugslaan. Het kind heeft een matuur bovenhands slagpatroon. Het kind vertoont een matuur zijwaarts of onderhands slagpatroon: - idem 5-6 Jaar, - verbetering van de timing van de deelbewegingen (achterzwaai, stap voorwaarts, rotatie romp, zwaai met de arm, strekking van de arm, contact, follow through).</p>

Didactische tips bij Slaan

- Om tot slagbeweging te komen, is het nuttig om overgangen te maken via korte vangfasen bij vangen en werpen of de bal eerste rollen of te dribbelen.
- Leg er de nadruk op dat het contact kort moet zijn. Geen duw- maar een slagbeweging.
- Toon de kinderen hoe ze zich kunnen plaatsen om met hun hand of met een slagvoorwerp een projectiel te raken. Gebruik daarbij veel visuele en voelbare herkenningspunten.
- Bied uitdagende doelen die de kinderen directe feedback geven over lukken en mislukken van gerichte slagen.
- Slaan kan pijn doen. Houd rekening met het pijngevoel en vermijd het gebruik van harde voorwerpen, bijvoorbeeld door mousse, foamballen, opgerolde kranten, opblaasbare voorwerpen, schuimrubber noodles, isolatiemateriaal, een stok in isoleerbuis, sokkenbal, pantybal... te gebruiken.

9

Uitleg fundamentele bewegingsvaardigheid: TRAPPEN (T)

Trappen is een vaardigheid waarbij men met de voet, het onderbeen of de dij een voorwerp of lichaam doelgericht raakt, al dan niet in beweging brengt en waarbij het contact en de impuls kort zijn.

3-4 jaar	<p>De kleuter trapt op een grote bal vanuit stilstand (3 Jaar). De kleuter stapt op een stilliggende bal af (of met kleine aanloop) en trapt stevig op de bal (4 Jaar). De kleuter trapt met een gestrekt been en de voetpunt opgetrokken (3 Jaar). de kleuter brengt het onderbeen achterwaarts alvorens te trappen (4 Jaar). De kleuter trapt op de bal met weinig beweging in het lichaam en zonder ondersteuning van romp, armen en benen.</p>
5-6 jaar	<p>De kleuter is weigerachtig om op een bewegende bal te trappen (5 Jaar). De kleuter trapt op een bewegende bal (6 Jaar). De kleuter beweegt naar de bal toe en probeert deze te stoppen. De kleuter kan op 1 been staan om te trappen. De kleuter maakt gebruik van een grote achterwaartse en voorwaartse zwaai van de trapbeen. De kleuter zet een stap voorwaarts waardoor de romp indraait en het trapbeen krachtiger zwaait. De kleuter begint de armen meer te gebruiken ter ondersteuning van de trap. De kleuter begint gekruiste coördinatie tussen armen en benen te vertonen.</p>
7-8 jaar	<p>Het kind vertoont een matuur trappatroon: - romp meer achterwaarts brengen ter voorbereiding van de trapbeweging. - rotatie van de romp om meer kracht te ontwikkelen, - achterwaarts brengen van de armen voor meer evenwicht, - gewicht van het ganse lichaam tijdens de trap voorwaarts verplaatsen, - continue beweging met een 'follow through' van het trapbeen na contact met de bal.</p>

Didactische tips bij Trappen

- Het balcontact is kort, anders is er sprake van duwen.
- Demonstreer het onderscheid tussen zacht en hard trappen.
- Let er op waar de kinderen de bal raken tijdens het trappen (boven of achter de bal).
- Voor een aantal trapactiviteiten is het nuttig voorbereidende activiteiten te doen waarbij ballen worden gerold of waarbij ballen worden gedribbeld.
- Laat kinderen ontdekken hoe ze zich kunnen plaatsen om met hun voeten, met een voet of met een been een voorwerp een trap te kunnen geven.
- Trappen (zonder schoenen) tegen harde voorwerpen kan pijn doen.
- Zorg dat de kinderen niet in elkaars baltraject lopen wanneer ze hun bal terug halen.
- Zorg ervoor dat de ballen stil liggen wanneer de kinderen opnieuw beginnen rond te lopen, zo vermijd je dat de kinderen elkaar in het gezicht trappen.

10

Uitleg fundamentele bewegingsvaardigheid: DRIBBELEN (D)

Dribbelen is een vaardigheid waarbij men een voorwerp met de hand, de voet of een ander voorwerp door herhaald tikken in beweging houdt of drijft. Het contact en de impuls zijn kort en het voorwerp blijft binnen het bereik van wie dribbelt.

3-4 jaar	<p>De kleuter slaat met twee handen op de bal i.p.v. een neerwaartse duwbeweging.</p> <p>De kleuter laat de bal dichtbij het lichaam botsen, waardoor de bal soms op de voeten terecht komt.</p> <p>De kleuter houdt de ogen steeds op de bal gericht, ziet niet wat rondom zich gebeurt en kan zich ook niet verplaatsen tijdens het dribbelen.</p> <p>De kleuter heeft geen controle over de kracht nodig om de bal te dribbelen, waardoor een grote variatie is in hoogte van bots.</p> <p>De kleuter kan 1 tot 3 keer na elkaar dribbelen met 2 handen samen.</p>
5-6 jaar	<p>De kleuter leunt over de bal om te dribbelen en de bal botst op de borsthoogte.</p> <p>De kleuter houdt de ogen steeds enkel op de bal gericht.</p> <p>De kleuter begint controle te krijgen over de bal tijdens het dribbelen.</p> <p>De kleuter kan meerdere keren dribbelen met de voorkeurshand en daarna de bal met 2 handen opvangen.</p>
7-8 jaar	<p>Het kind leunt met de romp lichtjes voorover tijdens het dribbelen.</p> <p>Het kind dribbelt de bal ter hoogte van de taille/heup en plaatst de voet tegenovergesteld aan de dribbelhand voorwaarts.</p> <p>Het kind heeft controle over de dribbelbeweging: duwen vanuit de schouder, elleboog, pols en vingers.</p> <p>Het kind kan dribbelen zonder naar de bal te moeten kijken en dit met of zonder verplaatsing.</p> <p>Het kind heeft controle over de kracht waarmee het dribbelt.</p> <p>Het kind kan meerdere keren dribbelen met de voorkeurs- en niet-voorkeurshand.</p>

Didactische tips bij Dribbelen

- Laat duidelijk het verschil zien tussen dribbelen, drijven, slaan en trappen.
- Start met gebruik van traag botsende grote zachte ballen of zelfs ballonnen bij de jongste kinderen en oefen daarna met snel botsende kleine en harde ballen.
- Laat de kinderen niet steeds naar de bal kijken, maar ook oog hebben voor wat rondom hen gebeurt.
- Laat de kinderen verschillende soorten ballen voelen en hen verschillende botskenmerken ervaren.
- Laat jonge kinderen toe tussen het dribbelen hun bal even vast te houden.

11

Uitleg fundamentele bewegingsvaardigheid: HEFFEN & DRAGEN (HD)

Heffen is een vaardigheid waarbij men een voorwerp of een lichaamsdeel over een bepaalde afstand in het verticaal vlak verplaatst.

Dragen is een vaardigheid waarbij men een voorwerp vasthoudt en waarbij de drager zich al dan niet verplaatst.

3-4 jaar	<p>De kleuter mag ongeveer 1,5 kg tot maximum 2 kg heffen en dragen (max 10% van het lichaamsgewicht).</p> <p>De kleuter kan moeilijk tot niet gecoördineerd heffen en dragen samen met 1 of meerdere kinderen.</p> <p>De kleuter weet niet onmiddellijk hoe een voorwerp makkelijk en efficiënt te heffen en dragen.</p>
5-6 jaar	<p>De kleuter mag ongeveer 2 kg tot maximaal 2,5 kg heffen en dragen (max 10% van het lichaamsgewicht).</p> <p>De kleuter kan lichte dozen stapelen, opheffen en terug neerzetten.</p> <p>De kleuter kan moeilijk gecoördineerde heffen en dragen samen met 1 of meerdere kinderen.</p> <p>De kleuter ondervindt snel hoe een voorwerp makkelijk en efficiënt te heffen en dragen.</p>
7-8 jaar	<p>Het kind mag ongeveer 2,5 kg tot maximum 3 kg heffen en dragen (max 10% van het lichaamsgewicht).</p> <p>Het kind kan gecoördineerd heffen en dragen samen met 1 of meerdere kinderen.</p> <p>Het kind kan een voorwerp makkelijk en efficiënt heffen en dragen.</p>

Didactische tips bij Heffen en Dragen

- Geef op voorhand steeds aan tot op welke hoogte de kinderen het materiaal mogen heffen.
- Jonge kinderen hebben het soms moeilijk met het krijgen van een voorwerp dat ze terug moeten afgeven. Het principe 'geven-nemen' is voor hem nog niet altijd duidelijk. Voorzie steeds voldoende voorwerpen zodat elk kind tegelijk een voorwerp heeft.
- Laat kinderen het verschil ervaren tussen iets dichtbij het lichaam dragen en iets verder weg van het lichaam dragen, uiteraard enkel toepassen met lichte voorwerpen.
- Oefen en demonstreer vooraf een juiste tiltechniek met de kinderen en laat hen op een ergonomische manier heffen en dragen:
  - vanuit een geknielde positie een voorwerp heffen;
  - bij het heffen van kleine en lichte lasten 1 been naar achteren zwaaien;
  - door de knieën buigen bij het heffen van een last;
  - benen spreiden om dichtbij het voorwerp te staan tijdens het heffen;
  - last dichtbij het lichaam dragen;
  - rug recht houden bij het dragen;
  - lichaam recht houden bij het dragen van een voorwerp in hand;
  - lichte voorwerpen langs de bovenzijde vastnemen;
  - zware voorwerpen langs de onderzijde vastnemen.

Heffen en dragen zijn bewegingsvaardigheden die je met groter materiaal kan beoefenen. Daarom komen heffen en dragen minder of niet aanbod in de uitgeschreven hoofdstukken van de VSB piratjes.

12

Uitleg fundamentele bewegingsvaardigheid: TREKKEN EN DUWEN (TD)

Trekken is een vaardigheid waarbij men een last met het lichaam, een lichaamsdeel of een hulpmiddel al dan niet in beweging brengt, naar het lichaam toe. De trekker bevindt zich steeds voor de last.

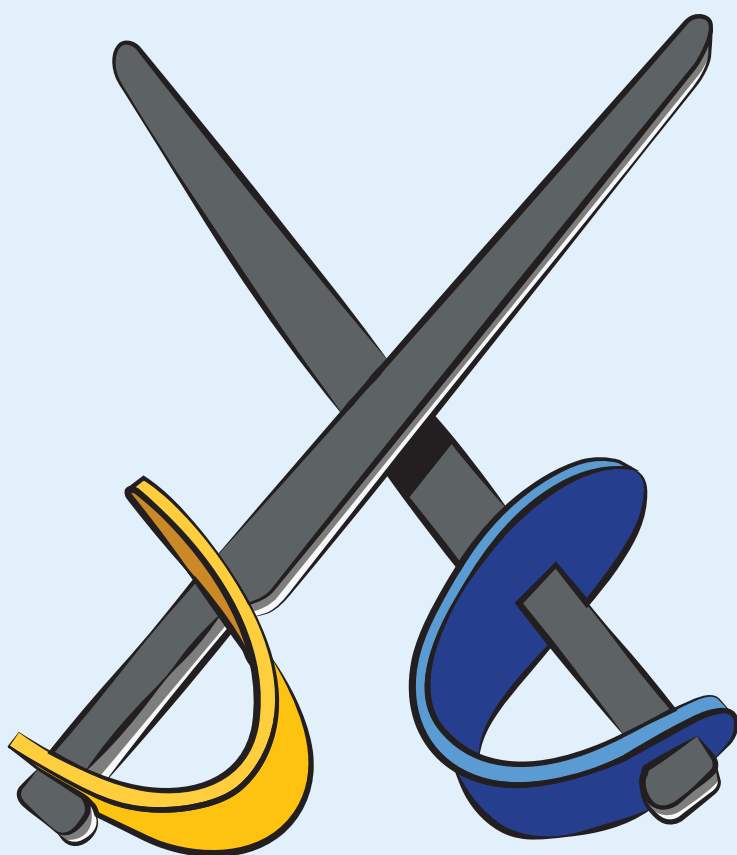
Duwen is een vaardigheid waarbij men een last met het lichaam, een lichaamsdeel of een hulpmiddel al dan niet in beweging brengt, weg van het lichaam. De duwer bevindt zich steeds achter de last.

3-4 jaar	De kleuter kan niet de kracht doseren waarmee het trekt.
5-6 jaar	De kleuter kan moeilijk de kracht doseren waarmee het trekt of duwt.
7-8 jaar	Het kind kan de kracht te doseren waarmee het trekt of duwt.

Didactische tips bij Trekken en Duwen

- Laat de kinderen vooraf kennismaken met de polsgreep.
- Bij trek- en duwoefeningen verlagen de kinderen hun zwaartepunt en plaatsen ze de voeten verder uit elkaar om meer stabiel te zijn.
- De kinderen gebruiken de kracht van het hele lichaam en niet enkel de armen en de benen om te trekken en te duwen.
- Maak duidelijk dat de kinderen de weerstand die ze bieden moeten aanpassen aan de andere kinderen waarmee ze oefenen.
- Start met het trekken en duwen van lichte objecten en verhoog systematisch het gewicht dat ze in beweging moeten trekken of duwen.
- Laat de kinderen oefenen in korte periodes. Te lang oefenen leidt tot vermoeidheid en kan uitmonden in ongecontroleerd gedrag en ongelukken.
- Geef duidelijk aan dat de kinderen niet mogen ontwijken als ze geduwd worden. Ook het plots loslaten van elkaars handen of het touw mag niet getolereerd worden. Dit kan immers tot gevaarlijke valpartijen leiden. Treed kordaat op indien het toch gebeurt.

VSB PIRAATJES **BIJLAGE 2**

VSB PIRAATJES

BIJLAGE 2:

DE 3 SOORTEN

ONTWIKKELINGEN

In deze bijlage vind je voor elke soort ontwikkeling de ontwikkelingslijnen en didactische tips terug.

Fysieke en Motorische Ontwikkeling (FMO)

3-4 Jaar	Didactische tips
Het kind heeft nog geen specifieke voorkeur voor het gebruik van één van beide handen of voeten: het gebruikt nog afwisselend beide handen of voeten.	Voorwerpen met beide handen manipuleren.
Het kind heeft veel energie.	Het gebeurt dat kinderen toch liever eens toekijken en dan pas meespelen.
Het kind geniet van lopen, galopperen, springen en dansen. Het kind geniet van ballen en pittenzakken werpen.	Maximaal gebruik maken van het concept Multimove door regelmatige afwisseling in de 12 bewegingsvaardigheden.

5-6 Jaar	Didactische tips
Het kind heeft ontdekt wat de voorkeurshand en -voet is.	Bij het gebruik van de voorkeurszijde over je beste hand/voet spreken. Gebruik van kleuren om twee helften van het lichaam te onderscheiden, bijvoorbeeld rood voor de rechterkant en groen voor de linkerkant. Er voor zorgen dat de kinderen beide handen en voeten blijven gebruiken.
Het kind voert handelingen uit over de eigen lichaamsmiddenlijn.	Bewegingen laten uitvoeren waarbij de middenlijn wordt overschreden, horizontaal en diagonaal, en zowel met de ene als met de andere voet/hand.
Het kind heeft controle over het lichaam en kan het beheersen.	Verbeteringen aanbrenge en het kind laten nadenken over zijn uitvoering. Concrete tips gegeven ter verbetering (bijvoorbeeld armen zijwaarts spreiden voor meer evenwicht).
Het kind begint interesse te ontwikkelen in bepaalde sporten.	De natuurlijke interesse voor bepaalde sporten combineren met de veelzijdige inzetbaarheid van didactisch materiaal (bijvoorbeeld gebruik racket maar ook voor dribbelen, heffen en dragen...).

7-8 Jaar	Didactische tips
Het kind is meer vermoeid van lang zitten dan constant actief zijn.	Uitlegpauzes kort en interactief hadden.
Het kind is zeer onstuimig en actief tijdens het spelen en verandert snel van activiteit.	Zorgen voor extra veilige situaties. Duidelijke signalisatie voorzien. Gebruiken van uitloopruijnte bij bijvoorbeeld loop- en springopdrachten.
Het kind speelt graag in groep en in wedstrijd- vorm, met veel ruimte voor het oefenen van vaardigheden.	Variatie voorzien in oefenvormen. Wedstrijdsituaties laten voorafgaan door oefenmomenten.
Het kind gebruikt regels, paste toe en weet wat fair plat is.	Benadrukken van eerlijk spelen. Ingrijpen als kinderen zich niet aan de regels houden.

Taalontwikkeling en Cognitieve Ontwikkeling (TCO)

3-4 Jaar	Didactische tips
Het kind heeft een woordenschat van ongeveer 3000 woorden, maar spreekt niet alle woorden correct uit.	Een eenvoudige taal gebruik gebruiken, zonder te overdrijven met het gebruik van verkleinwoorden. De opdracht wordt traag en duidelijk geformuleerd.
Het kind praat op een eenvoudige manier en vind zingen aangenaam.	Bewegingen gebruiken gekoppeld aan beelden, verhalen, liedjes. De ervaring van de kinderen verwoorden om de taal ontwikkeling te bevorderen.
Het kind heeft veel verbeelding, vind verhaaltjes leuk en doet een rollenspel.	Inleven in de leef- en fantasiewereld van de kinderen en gebruik maken van ingeklede opdrachten. De inkleiding mag het spel niet complexer maken. Er is ruimte voor initiatief van de kinderen. Het wisselen van rol bij activiteiten met de verschillende rollen (bijvoorbeeld jager, ticker, vanger, werper...) gebeurt niet te snel.
Het kind experimenteert met verschillende stemmen (fluisteren, luid praten...) en gebruikt gebaren, stem en gelaatsuitrekkingen om een eigen uitspraken te versterken.	Expressiviteit bij het uitleggen van opdrachten en het begeleiden van de activiteiten is noodzakelijk. Eigen enthousiasme werkt aanstekelijk.
Het kind herkent sommige letters en cijfers en leest gebruikelijke signalen, pictogrammen en logo's..	Gebruiken van aangepaste kijkwijzers.
Het kind kan grote puzzels maken.	Opdrachten geven waarbij sorteren, stapelen of puzzelen gebeurt met beperkt aantal grote stukken, voorwerpen.

5-6 Jaar	Didactische tips
Het kind creëert en bootst verhaaltjes na. Je nieuwsgierigheid, fantasie en creativiteit is groot.	Gebruik maken van de fantasie om hem verder mee te nemen in het ontdekken van bewegingen die aansluiten op wat de kinderen zelf aanbrengen. Kinderen vertellen graag over hun dagdagelijkse belevenissen; interesse tonen is belangrijk maar de verhalen mogen het lesverloop niet storen. De kinderen kunnen voor of na de les zijn verhaal doen.
Het kind begrijpt verbaal opdrachten goed, maar neemt een uitleg vaak heel letterlijk.	De inkleding van de activiteit moet goed overeenkomen met het gebruikte materiaal (bijvoorbeeld zak van Zwarte Piet: effectief zak gebruiken). Instructies worden kort gehouden.
Het kind kind alle letters, zowel in kleine als in hoofdletters en het kan tellen tot 100.	Tellen is niet rekenen. Het gebruik van een dobbelsteen is mogelijk.

7-8 Jaar	Didactische tips
Het kind is nieuwsgierig en stelt veel vragen (Waarom? Wat?).	Kort uitleggen waarom bepaalde tips gegeven worden.
Het kind begint te begrijpen welk doel handelingen en gebeurtenissen hebben.	De totale beweging demonstreren als er een voorbeeld gegeven wordt.
Het kind is verbaal sterk en zal objectiever zijn gedachten communiceren. Het kind weet moreel gezien wat juist een fout is en is zich bewust van eigen sterktes en tekortkomingen.	Spel voor mijn kiezen met eenvoudige spelregels en ervoor zorgen dat ze nageleefd worden. Wanneer spelregels niet worden nageleefd, volgt een opmerking van de lesgever. Het eerlijk spelen van kinderen krijgt de nodige aandacht. Er wordt een beroep gedaan op fair play. Meer spelregels toevoegen.
Het kind begrijpt de concepten tijd en ruimte.	Aanbieden van situaties waarbij de ruimte minder concreet en gestructureerd is. Spelen met meerdere tikkers wordt haalbaar.
Het kind prefereert participeren boven toe kijken.	Uitsluitactiviteiten vermijden.
Het kind leert best niet concrete termen.	Niet elke les een inkleding voorzien.
Het kind houdt van uitstapjes en stelt alles in vraag.	Gebruik maken van verschillende locaties en eens op stap gaan. Gebruik maken van de nieuwsgierigheid van de kinderen voor bepaalde elementen in de omgeving.

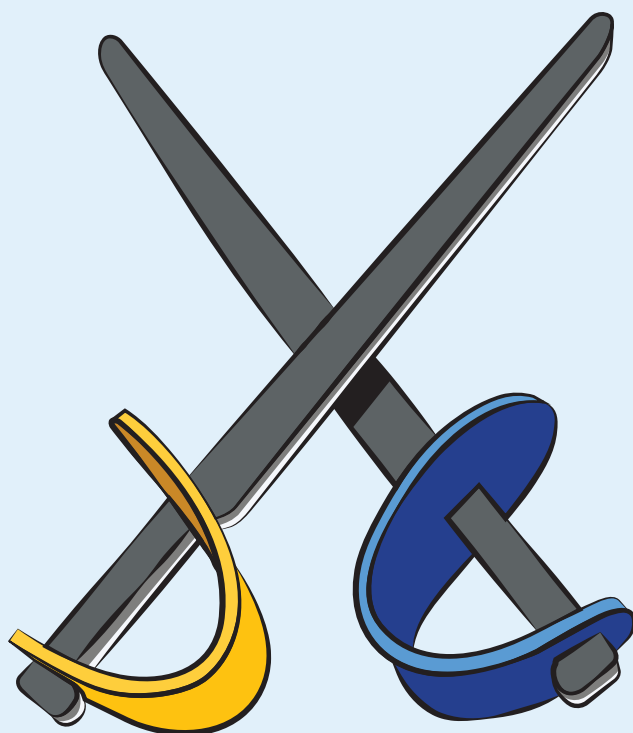
Sociale en Emotionele Ontwikkeling (SEO)

3-4 Jaar	Didactische tips
Het kind evalueert van alleen spelen naar samen spelen.	Als een spel niet lukt, kan het spel enkele lessen later weer hernomen worden als de kleuters er wel aan toe zijn.

Het kind begint vrienden te hebben en vaak een speciale vriend waarmee het steeds samen speelt.	Het gebeurt dat kinderen toch liever een toekijken en dan pas meespelen.
Het kind heeft duidelijke voorkeuren.	Nadenken over de manier waarop groepen ingedeeld worden.
Het kind is vier op de geleverde prestaties.	De inspanningen van elk kind waarderen, positieve feedback geven.

5-6 Jaar	Didactische tips
Het kind helpt graag, het wordt daarvoor ook graag bedankt en toont dat het fier is op de prestatie.	Kinderen inschakelen bij het klaarzetten en opruimen van didactisch materiaal.
Het kind is onderhevig aan groepsdruk.	Bewegingssituaties beperken waarin de kinderen zich met elkaar moeten vergelijken.
Het kind heeft een bijzondere aandacht voor de natuur, (huis)dieren, wolkenformaties...	Enkele lessen buiten voorzien. Gebruiken van beelden van dieren in beweging en afbeeldingen. Gebruiken van natuurlijke hindernissen in de buitenomgeving.

5-6 Jaar	Didactische tips
Het kind hecht veel belang aan vrienden, de 'beste vrienden' zijn van het zelfde geslacht.	Kinderen niet verplichten om per se in een groepje te zitten van het andere geslacht.
Het kind kan verbaal conflicten oplossen.	Niet onnodig tussenkomen bij kleine schermutselingen of onenigheid.
Het kind is zelfkritisch en doet graag dingen zelf. Het kind wil graag wat verantwoordelijkheid.	Respecteren van de zelfstandigheid van sommige kinderen, bijvoorbeeld in de voor hem typische uitvoering van een beweging. Tips voor een 'betere' uitvoering beperken.
Het kind is zeer taalvaardig en gebruikt directe taal, rapporteert, discussieert en speculeert. Het kind begint gevolgen van actie te begrijpen en kan verschillende oplossingen zoeken.	Spelvormen gebruiken waarin de kinderen verschillende opties hebben.
Het kind speelt goed samen, maar doet graag individuele activiteiten.	Een goede mix van individuele opdracht in een groep spelen of oefeningen voorzien.
Het kind komt goed overeen met de ouders, maar beter met de vrienden.	Eenvoudige groepsopdrachten gebruiken. De vrienden gebruiken bij een indeling in groepjes.

VSB

PIRAATJES